

KICHIK BIZNESNI MOLİYAVIY QO‘LLAB-QUVVATLASHNING XALQARO AMALIYOTI VA ZAMONAVIY VOSITALARI

Kamoldinov Davronbek Ikromjon o‘g‘li

Andijon davlat tibbiyot instituti, “Reja-moliya bo‘limi” boshlig‘i

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21946753>

Jahon iqtisodiyotining hozirgi rivojlanish bosqichida kichik biznesning iqtisodiy o‘rinishini ta’minlash, yangi ish o‘rinlarini yaratish, innovatsiyalarni joriy etish hamda aholi farovonligini oshirishning asosiy drayveri hisoblanadi. Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, yalpi ichki mahsulot (YaIM)ning 50% dan 70% gacha bo‘lgan qismi aynan ushbu sektor hisobiga to‘g‘ri keladi.

Biroq, kichik biznes subyektlarining faoliyatida duch keladigan eng katta to‘siqlardan biri bu moliyaviy resurslar yetishmovchiligi hamda an’anaviy bank kreditlaridan foydalanishdagi murakkabliklardir (yuqori foiz stavkalari, garov ta’minotining yetarsizligi, qat’iy talablar).

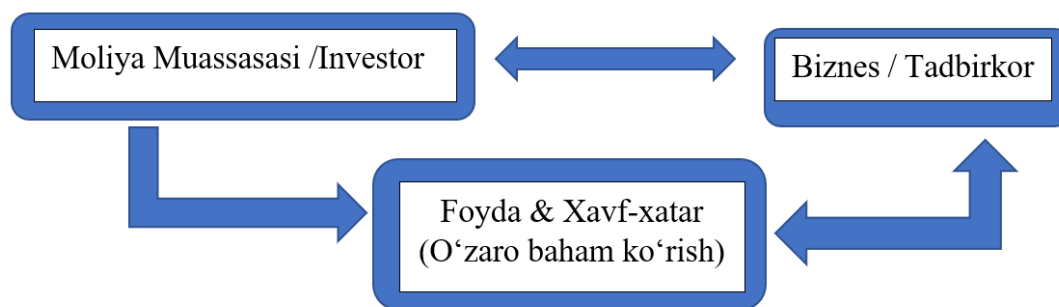
Ushbu muammoni hal etish uchun xalqaro amaliyotda noan’anaviy va zamonaviy moliyalashtirish mexanizmlaridan keng foydalanilmoqda. Ayniqsa, Islomiy moliya, Venchur kapitali va Kraudfanding kabi vositalar kichik va innovatsion biznesni qo‘llab-quvvatlashda yuqori samaradorlik ko‘rsatmoqda.

Islomiy moliya vositalari: rostgo‘y sheriklik va garovsiz moliyalashtirish.

Islomiy moliya tizimi resurslarni taqsimlashda foizsiz (Ribo’siz), xavf-xatarlarni va foydani o‘zaro baham ko‘rish hamda haqiqiy aktivlarga tayanish tamoyillariga asoslanadi. Bu mexanizm garov ta’minotiga ega bo‘lmagan, lekin istiqbolli g‘oyasi bor kichik tadbirkorlar uchun juda qulaydir.

Asosiy vositalar va ularning ishlash mexanizmi:

- Murabaha (Nasiya savdo / Ustama bilan sotish): Bank yoki moliya muassasasi tadbirkorga kerakli uskunani sotib olib, ustama haqi bilan muddatli to‘lovga sotadi. Bu usul aylanma mablag‘larni to‘ldirish va asosiy vositalarni xarid qilish uchun keng qo‘llaniladi.
- Mudaraba (Investitsion sheriklik): Bir taraf (moliya muassasasi) kapital beradi, ikkinchi taraf (tadbirkor / mudorib) esa loyihani boshqaradi. Foyda kelishilgan ulushda bo‘linadi, zararni esa moliyaviy investitsiya qilgan taraf ko‘radi.
- Musharaka (Qo‘shma korxona / Hamkorlik): Har ikki taraf kapital va boshqaruvda qatnashadi. Foyda va zarar kiritilgan ulush va kelishuvga ko‘ra bo‘linadi.
- Ijara (Lizingga o‘xshash mexanizm): Asosiy vositalar va uskunani ijara asosida berish.

1-rasm. Kichik biznesni va investorlarni sherikchilik tamoyili asosida moliyalashtirish chizmasi

Xalqaro tajriba: Malayziya, BAA, Turkiya va Indoneziyada kichik biznes uchun maxsus Islomiy moliya darchalari hamda mikro-takaful (sug'urta) mahsulotlari yo'lga qo'yilgan. Bu kichik biznes vakillarining rasmiy moliya tizimiga kirish imkoniyatini (Financial Inclusion) sezilarli darajada oshirgan.

Venchur moliyalashtirish: innovatsion va yuqori o'sish sur'atiga ega bizneslar uchun: Venchur kapitali — bu yuqori xavf-xatarga ega, lekin tez o'sish va katta daromad keltirish potensialiga ega bo'lgan innovatsion va texnologik va startaplarni moliyalashtirish vositasidir.

Venchur moliyalashtirishning bosqichlari:

1. Seed / Pre-seed (Urug' bosqichi): G'oya va mahsulot prototipini (MVP) yaratish bosqichi. Bu bosqichda ko'pincha "Biznes-farishtalar" (Business Angels) investitsiya kiritadi.
2. Early Stage (Ertangi bosqich): Mahsulot bozorgan chiqib, dastlabki sotuvlar va foydalanuvchilar bazasi shakllanayotgan davr.
3. Growth Stage / Expansion (Kengayish bosqichi): Yangi bozorlarni zabt etish va masshtablash (Scaling) bosqichi.

1- jadval

Venchur investitsiyasi va an'anaviy kreditning o'zaro tafovutlari.

Venchur investitsiyasining xususiyati	An'anaviy Bank Krediti	Venchur Kapitali
Garov ta'minoti	Majburiy (ko'chmas mulk, texnika va b.)	Garov talab etilmaydi
Qaytargichlik	Har oy foiz va asosiy qarzdorlik qaytariladi	Kompaniya ulushiga (Equity) almashtiriladi
Muvaffaqiyatsizlik xavfi	Qarz baribir undiriladi	Investor kiritgan kapitalini yo'qotadi
Qo'shimcha qiymat	Faqat pul resursi	Mentorship, strategiya, aloqalar tarmog'i

Kraudfanding (Crowdfunding) — bu raqamli platformalar orqali keng jamoatchilikdan (ko'plab kichik investorlardan) loyiha yoki biznesni amalga oshirish uchun mablag' yig'ish usulidir.

Kraudfandingning asosiy turlari:

- ✓ Reward-based (Mukofotli kraudfanding): Investorlarga pul evaziga kelajakda ishlab chiqariladigan mahsulot yoki xizmat taqdim etiladi (masalan, *Kickstarter*, *Indiegogo*).
- ✓ Equity crowdfunding (Ulushli kraudfanding): Sarmoyadorlar kompaniyaning kichik ulushiga yoki aksiyalariga ega bo'lishadi (masalan, *Seedrs*, *Crowdcube*).
- ✓ Debt / Peer-to-Peer (P2P) Lending (Kredit kraudfanding): Jismoniy va yuridik shaxslar vositachi platforma orqali tadbirkorga to'g'ridan-to'g'ri foizli yoki foizsiz qarz beradi (masalan, *Funding Circle*).

Kraudfanding nafaqat kapital yig'ish, balki bozor talabini sinab ko'rish (Market Validation) va loyihani bepul reklama qilish (PR) imkonini beradi.

O'zbekistonda So'nggi yillarda kichik biznesni qo'llab-quvvatlash bo'yicha salmoqli ishlar amalga oshirilmoqda. Biroq, noan'anaviy moliyalashtirish manbalarini rivojlantirish uchun quyidagi amaliy adamlarni tashlash zarur:

1. Islomiy bankchilik va moliya qonunchiligini qabul qilish: Islomiy moliya standartlarini (AAOIFI) milliy qonunchilikka integratsiya qilish. Banklarda Islomiy darchalar (Islamic windows) faoliyatini to'liq huquqiy tartibga solish.
2. Venchur ekotizimini rivojlantirish: Venchur jamg'armalari va biznes-farishtalar uchun soliq imtiyozlarini joriy etish; Davlat va xususiy sektor sherikligida ko'chma venchur fondlarini (Co-investment funds) tashkil etish.
3. Kraudfanding platformalari huquqiy bazasini yaratish: FinTech sohasini tartibga soluvchi maxsus rejim ("Sandbox") doirasida kraudfanding platformalari faoliyatini qonuniylashtirish va investorlar huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini ishlab chiqish.
4. Moliyaviy va raqamli savodxonlikni oshirish: Kichik biznes vakillari uchun noan'anaviy moliyalashtirish manbalaridan foydalanish bo'yicha o'quv dasturlari va akseleratorlarni ko'paytirish.

XULOSA

Kichik biznesni faqatgina an'anaviy bank kreditlari orqali moliyalashtirish bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan iqtisodiyot talablariga to'liq javob bera olmaydi. Xalqaro amaliyotda o'zining samaradorligini isbotlagan Islomiy moliya, Venchur kapitali va Kraudfanding kabi zamonaviy vositalar kichik biznes subyektlariga moslashuvchan, garovsiz va innovatsiyalarga yo'naltirilgan kapitalni jalb qilish imkonini beradi. Ushbu vositalarni O'zbekiston iqtisodiyotiga faol tatbiq etish milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini va barqaror o'sishini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. World Bank (2023). *Small and Medium Enterprises (SMEs) Finance Availability and Gaps*.
2. AAOIFI (2022). *Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions Standards*.
3. OECD (2021). *Financing SMEs and Entrepreneurs: An OECD Scoreboard*.
4. Ismail, A. G. (2018). *Islamic Banking and Finance for SMEs*. Palgrave Macmillan.
5. Belleflamme, P., Lambert, T., & Schwienbacher, A. (2014). *Crowdfunding: Tapping the right crowd*. Journal of Business Venturing.